

En mand med mange fjender

Bent Egaa Kristensen

Fortid og Nutid, december 2006, s. 295-306

Thyge Svenstrup: *Arup - En biografi om den radikale historiker Erik Arup, hans tid og miljø*. Museum Tusulanum, 2006, 828 sider, 475 kroner

Dette er en omarbejdet version af forfatterens opposition ex auditorio ved disputatsforsvaret den 6. oktober 2006, Københavns Universitet.

Bent Egaa Kristensen, f. 1952, cand.mag., er lektor ved Birkerød Gymnasium og ekstern lektor ved Saxo Institutet, Københavns Universitet.

Erik Arup (1876-1951) var professor i historie ved Københavns Universitet fra 1915 til 1947. Inden sin ansættelse ved universitetet havde Arup været arkivar i Udenrigsministeriet og departementschef i Statsministeriet under ministeriet Zahle. Erik Arup står som en af de mest kontroversielle og omstridte danske historikere, hvis han da ikke simpelthen er den mest omstridte person i dansk historieforskning nogensinde. Sådan tog det sig i hvert fald ud i Arups egen levetid, hvor han næsten konstant var involveret i konflikter og kontroverser med sine fagfæller. Nu foreligger den første store biografi om Arup i form af Thyge Svenstrups disputats, der først og fremmest bygger på Arups brevveksling og arkiv i Det kongelige Bibliotek, som forfatteren selv har registreret og ordnet, inden han

tog fat på det foreliggende arbejde. Og det er et omfattende værk, der her foreligger. Bogen er overordentlig velskrevet og underholdende, fordi forfatteren hele tiden balancerer mellem det historiografiske og det biografiske aspekt af emnet; en balancegang mellem historikeren og mennesket Erik Arup, som jo kun vanskeligt lader sig skille ad – eller sagt lidt mere direkte: Fremstillingen veksler konstant mellem det faglige, såsom længere ekskursioner om hvad forskningens aktuelle stade er, fx indenfor dansk udenrigspolitik i det 18. århundrede, og så, hvad der må betegnes som decideret sladder. Og det sidste er ikke det mindst underholdende, selv om der er tale om vel dokumenteret sladder! – og lad mig tilføje at jeg egentlig er nysgerrig efter at vide, hvad der førte til bruddet mel-

lem Astrid Friis og Arup. Bogens mange smukt reproducerede fotografier af hovedpersonerne i skildringen yder et vigtigt bidrag til at fastholde læserens interesse for de personlige forviklinger, som hovedpersonens liv tilsyneladende var så rigt på; en speciel glæde er det at se portrættet af Ellen Jørgensen, hvis værker om dansk historieforskning er kendt af enhver, der interesserer sig for dansk historiografi (s. 359).

Skildringen af Arups liv er ikke strengt kronologisk ordnet, idet forfatteren har valgt at disponere værket efter de skiftende konflikter, hovedpersonen var involveret i. Dette anlæg medfører, at man skal se godt efter, hvis man vil finde nogen gennemgående synspunkter i værket, men de er der. Her vil jeg gerne diskutere to af disse synspunkter, og derefter vil jeg endelig tage et spørgsmål op, som jeg ikke finder, at forfatteren har belyst i noget videre omfang. De to synspunkter er for det første, hvordan man kan karakterisere Arups modstandere, eller modstanden imod ham. Det andet er opfattelsen af Arups rolle, eller hans position i dansk historieforskning.

Radikal mod konservativ?

Der er ingen tvivl om, at for Arup er opfattelsen af hans egen rolle og af hans modstandere intimt forbundet: Han opfattede sig selv som Erslevs sande arvtager, der insisterede på at føre mestrens kritiske historieforskning videre, mens hans modstandere, der selv opfattede sig som Erslevs elever, i realiteten sluttede op om Johannes Steenstrup, der som bannerføreren for den konservative nationalromantiske tradition, stod som en mur overfor alle kritiske nybrud i forskningen. Præses er (s. 296) klart opmærksom på, at denne opfattelse stammer fra Arup selv, og især

kommer til udtryk i artiklen i Scandia fra 1937 *Historie ved Københavns Universitet 1537-1937*, men knap 400 sider senere (s. 673) gør han Arups opfattelse til sin egen, idet han ser modstanden mod Arup som en konfrontation mellem det radikale paradigme og konservatismen. Præses afsluttende sætning i dette afsnit lyder: "*Kritik, rationel argumentation og dokumentation (videnskab) er konservatismens akilleshæl.*" Disse ord rammer meget godt tonen i Arups bitre udfald i Scandia-artiklen, men der er altså tale om præses' konklusion på undersøgelsen. Samtidig karakteriseres Arup konsekvent som Erslevs fornemmeste elev (s. 445). Der er efter min mening god grund til at nuancere dette billede af modstanderne mod eller kritikerne af Arup, og det kan alt overvejende gøres på grundlag af det stof, som præses har meddelt i sin afhandling. I spørgsmålet om konservative overfor radikale er der klare eksempler på, at der har været tale om personlige modsætninger og ikke politiske, fx opgøret i Historisk Forenings bestyrelse december 1919, hvor den radikale Arup støttet af den konservative Fabricius stod over for den ligeledes konservative Steenstrup støttet af de to radikale Friis og Erslev (s. 306). Et meget væsentligt aspekt af kritikken mod Arup er, at han ikke overholder tidsfrister for udgivelse, og at han derfor ikke kan overholde de bevillinger, der gives, fx af Carlsbergfondet.

I Arups periode som redaktør af *Historisk Tidsskrift* går kritikken fra Erslev, Steenstrup og Friis' side således på, at hæfterne ikke udkommer til tiden, og at Arup har forsøgt at sløre dette forhold ved i korrekturen at foregive hæfter udgivet som ikke var udgivet, eller som ikke kunne nå at foreligge ved årsmødets afholdelse – men læg mærke til, at de tre kritikere med Erslev i spidsen trækker sig fra bestyrelsen i *Den dan-*

ske historiske Forening. Hvis de vitterligt havde været decideret Arup-fjendtlige kunne de vel have foranlediget ham afsat som redaktør (s. 306).

Et andet tilfælde finder vi i forbindelse med etableringen af udgivelsen af *Diplomatarium Danicum*. Lis Jacobsen er villig til at ofre filologen Franz Blatts medvirken for at få Arup med i projektet. Senere rager de uklar med hinanden til dels p.g.a. Arups egenrådige adfærd, men det, der får forholdet til definitivt at krakelere, er at arbejdet trækker ud og ikke mindst den omstændighed, at Arup ser ud til at være ligeglad med økonomien i projektet, hvor Lis Jacobsen står som den ansvarlige bevillingshaver overfor Carlsbergfondet. Her er det værd at notere sig, at selv Arups mest trofaste ven og våbenfælle, den skånske historiker Lauritz Weibull finder en løsning med Lis Jacobsen, der går ud på, at kursiveringen af de opløste forkortelser bliver droppet af hensyn til økonomien. Lad mig endelig gøre den sidebemærkning, at der utvivlsomt er mange, der ligesom undertegnede, er taknemmelige for, at Lis Jacobsen mod Arups vilje fik gennemtrumfet udgivelsen af *Danmarks Riges Breve*.

Endelig ser vi i forbindelse med udgivelsen af efterfølgere til Erslevs lærebøger i Middelalderens historie, at Anna Hude efter Erslevs død i 1930 optrykte Erslevs bøger på foranledning af Studenterrådets formand (i øvrigt Arups elev og senere efterfølger Aksel E. Christensen) med den klausul, at når Arups nye lærebøger forelå, skulle restoplaget makuleres, hvilket uden tvivl måtte påføre det erslevske bo tab. Når dette var nødvendigt, var det fordi Arup for længst havde indgået en aftale med Erslev om at skrive nye lærebøger. Man kan kun være enig med præses' vurdering, at Arup her havde holdt Kr. Erslev for nar i flere år (s. 459). Når præses påpeger,



Astrid Friis (1893-1966) nåede som ung at deltage i Erslevs sidste metodekursus, var elev af Arup og blev Danmarks første kvindelige professor. (Foto tilhører Saxo-instituttet)

at Friis benyttede dette svigt fra Arups side til at opnå bestemmelsesretten over Erslevs artikler og lærebøger, bl.a. *Historisk Teknik*, så var det noget, Arup selv var skyld i, da han jo havde prioriteret sit énmandsværk, *Danmarkshistorien*, frem for de forpligtelser, der lå lige for som professor i Middelalderens Historie og Historisk Metode, nemlig lærebøgerne.

Kritikken af Danmarkshistorien

Væsentlige dele af kritikken af Arups Danmarkshistorie er fremsat af folk, som præses vel med rette kan sætte eti-

ketten *konservative* på, men kritikken er overvejende faglig, d.v.s. den drejer sig om det empiriske grundlag for Arups te-
ser:

- hjulploven og grundlæggelsen af lands-
byerne (la Cour)
- kanslerregeringerne (Fabricius)
- runeindskrifternes lovprisning af fre-
delige sysler (Lis Jacobsen)

M.h.t. la Cour må det i øvrigt anføres, at når præses (s. 561) lader ham have orlov fra sin stilling ved Birkerød Kostskole som privatdocent i 1928, skal dette naturligvis være Birkerød Statsskole, da de private skoler pr. 1. april 1920 overgik til staten. I gengivelsen af dommen ved Helsingør Ret har præses derimod det rigtige, Birkerød Statsskole. Selv om den store kunsthistoriker Aby Warburg bliver citeret for at "Der liebe Gott steckt im Detail", hvilket nærmest må udlægges som: *Sandheden ligger i detaljen*, er jeg klar over, at denne indvending er ganske langt fra at få præses' værk til at bryde sammen som et korthus.

Kun Steenstrups og Olrikernes fastholden af Saxos autoritet kan vel karakteriseres som konservativ i betydningen; den fastholdelse af det nationale og modsætningsforholdet til Tyskland, som findes hos Saxo. Arups forkastelse af Saxo som kilde har en parallel i Erslevs opgør med Huitfeldt, men resultatet deraf kan i sidstnævntes tilfælde ikke være kommet overraskende for læserne af *Danmarks Riges Historie*, fordi Erslev for det første startede fremstillingen med at redegøre for kildematerialet til perioden. En redegørelse, der forklarede den større kildeværdi, de samtidige breve har i forhold til Huitfeldts værk. Noget sådant findes ikke i Arups *Danmarks historie*, hvor forfatteren går lige på uden indledning af nogen art. Det starter med ordene: "1. Landkending. Det danske

folks historie begynder med de første spor af, at mennesker har levet og arbejdet her i landet."

For det andet udgav Erslev en lang række afhandlinger før og samtidigt med udgivelsen af sit bidrag til *Danmarks Riges Historie*, hvor han i detaljer fremlagde sin kritik af Huitfeldts kildeværdi. Mest kendte er: *Erik Plovpennings Strid med Abel* og den tilsvarende *Henrik af Æmeltorp*, i alt mere end ti kildekritiske afhandlinger, hvortil kommer værker om *Dronning Margrethe* og *Valdemarernes Storhedstid*, der begge har et fuldt udbygget noteapparat. Arup har nok publiceret kritiske afhandlinger før Danmarkshistorien udkom, men det er om Ledingsskat, Huitfeldt, Bernstorff og Holstein, Bernstorff og Moltke. I det hele taget har han ikke publiceret afhandlinger i det omfang, som Erslev gjorde. Det var mere kritiske anmeldelser han gjorde det i, hvilket fremgår af præses bibliografi over Arups produktion. Det betyder, at da Danmarkshistoriens 1. bind udkom i 1925, forelå der til belysning af Saxos kildeværdi i det væsentlige kun afhandlingerne af de to Weibull'er fra hhv. 1911 og 1915.

Det har formentlig også haft betydning, at Huitfeldts værk har en mindre ideologisk karakter end Saxos; ja at Huitfeldt som historiker er alt andet end ukritisk og lægger stærk vægt på at gengive meget af det autentiske materiale han bygger på, mens Saxos værk er digtning i høj international klasse, og dermed tilsvarende vanskeligere at gennemskue end Huitfeldt.

Opfattelsen af Arup som person

Det er klart, at værket giver et portræt af Erik Arup som historiker og som menneske, men præses tegner jo også et efter min mening smukt portræt af hans mod-

pol Aage Friis. Og jeg må indrømme, at mens min begejstring for Arup som person i hvert fald ikke er blevet større af at læse bogen, er det lykkedes for præses hos mig at vække en varm sympati for skurken – eller en af dem, der er tilsyneladende mange – i det arupske univers: Aage Friis.

Når jeg ser fotografierne af Friis, kan jeg ikke lade være med at tænke: Han havde kun to kinder, hvordan bar han sig ad med at bære over med Arup så længe? - selv om han jo til sidst åbenbart fik nok. For gennem præses' referencer til Friis' forskellige udtalelser, primært i brevene, tegnes der et psykologisk portræt af Arup, sådan som Friis så ham. Et portræt der samtidig viser, hvordan deres forhold udviklede sig, idet Friis bl.a. var gået i brechen for Arup, da denne blev ansat som departementschef og statsrådssekretær i 1914, men hvor besættelsen af professoratet efter J.A. Fridericia bidrog til at opbygge det modsætningsforhold, der senere udviklede sig så dramatisk.

Efter at Arup i et brev har sagt: *"Der er utvivlsomt visse grundtanker i min opfattelse af vor fælles videnskabs midler og maal, som mishager Dem dybt, ellers ville De ikke saa vedholdende arbejde paa at hindre mig i at gennemføre dem."* (s. 273) skriver Friis i et udkast til et aldrig afsendt brev fra 1918: *"..selv om jeg tidligere har maattet forstaa, hvad Deres uligevægtige Temperament, Deres Mistroiskhed og Deres Mangel paa Respekt for andre, i de forløbne Aar har bragt Dem til at opfantasere imod mig, saa har det dog bedrøvet mig at se sort paa hvidt ..at en Mand, hvem jeg holdt overmaade meget af og hvis Ævner jeg stadig sætter højt, nærer et saa fjendtligt Sindelag imod mig, at jeg stadig maa være forberedt paa Udslag deraf."* Anledningen var uenighed om tildelingen af et stipendium til Arup-eleven Albert Olsen.

I 1925 skriver Friis hjem fra Moskva til Erslev, at han ikke ved hvad han skal stille op med bind 1 af Arups *Danmarks Historie*: *"Skriver jeg faar jeg Prygl; tier jeg faar jeg ogsaa Prygl."* Friis frygter, at Arup vil blive rasende over det, han har skrevet, fordi det eneste der vil stille Arup tilfreds er *"den Lobhudling, jeg ikke kan give ham"* og tilføjer: *"Bogen som helhed gør mig utryg som han selv gør det"* (s. 511).

I 1928 takker Arup i et brev nej til en invitation til at deltage i en udflugt arrangeret af den danske komite for internationalt historikersamarbejde, som Friis var formand for med ordene: *"..man kan ikke ti aar i træk forfølge en mand med et uudslukkeligt had, der gaar lige til hans pengepung (Danmarkshistorien) og saa vente at han vil stille op ved en touring-car med et affabelt smil"*. Dette får Friis til i et brev til Erslev at udtale: *"Han er jo i Virkeligheden ganske unormal og lider af Forfølgelsesforestillinger"* (s. 429).

I 1931 har Friis' opfattelse af Arup fået en tand til. I et brev til Den danske historiske Forenings Bestyrelse skriver han nu at *"Modsætningen mellem Hovedmassen af de danske Historikere og Professor Arup ... ikke væsentligt beror paa stærkt afvigende saglig-principiel Indstilling, men paa ... Erfaringer med Hensyn til Forskellen mellem os og Professor Arup i Opfattelsen af rent primitive Hæderlighedsselementer: Vederhæftighed og Sandfærdighed, Loyalitet og saglig Bedømmelse af Personer og Forhold"* (s. 323). Endelig i 1939 fuldender Friis billedet af definitivt at have fået nok ved i endnu et brev til bestyrelsen i Den danske historiske Forening at erklære: *"Jeg har personligt, i nøje Overensstemmelse med Kr. Erslev, Johs. Steenstrup og A.B. Drachmann, uden mindste Hensyn til de ubehagelige Følger for mig selv, efter Evne modarbejdet denne Demoralisati-*



Niels Skyum-Nielsen (1921-82) stod både i temperament og emnevalg tæt på sin læreremester Arup. (Foto tilhører Saxo-instituttet)

on, der i Aarenes Løb har haft skæbnesvangre Følger for adskillige Historikere. Det er fuldkommen med Rette, naar Prof. Arup og Prof. Olsen i mig har set en urokkelig Modstander af ethvert Forsøg paa at intimidere eller nedtræde yngre eller ældre Historikere, hvis Personer eller Arbejder ikke har passet dem" (s. 326). Det tegner jo også et billede af Friis.

Man kan sammenligne Arups behandling af Friis med Erslevs forhold til kollegaen Steenstrup. Adskillige af Arups mest kendte afhandlinger er en del af et opgør med ikke alene Friis' forskningsresultater, men hele hans metode indenfor det forskningsområde, han var specialist i. D.v.s. at Arup simpelthen beklikkede Friis' faglighed og det i en

sådan grad, at Friis allerede i 1925 i et brev til Erslev kunne skrive: "Jeg ... jo efter Arups mening er en ganske ukritisk historieskriver" (s. 510). Selv om Erslev nok kunne engagere sig i en avispolemik med Steenstrup om nytten af kildekritikken, respekterede han Steenstrup; ja så meget, at han ikke ville insistere på Arups optagelse i Videnskabernes Selskab, når Steenstrup var imod. Nu spiller Steenstrup som nævnt en afgørende rolle i Arups fremstilling af dansk historieforskning, der efter min mening viser, at Arups opfattelse af sit eget personlige liv nærmest tangerer det augustinske. På trods af at Steenstrup i flg. præses' vurdering ofte havde medvirket til at fremme Arups karriere, ændrede Steenstrups kritik af Arup i Den danske historiske Forenings bestyrelse og af Danmarkshistorien for altid Arups opfattelse af ham, således at Steenstrup herefter kom til at stå som en eksponent for det onde, konservatismen og nationalromantikken, der altid havde bekæmpet det gode, den kritiske historieforskning, d.v.s. at billedet af Steenstrup blev projiceret tilbage i tiden (s. 297).

Hvorfor blev alle vrede på Arup, hvad var det de reagerede på? I blandt Ellen Jørgensens Breve og Optegnelser i Det kongelige Bibliotek, som præses så vidt jeg kan se trods alt ikke har benyttet, ligger der en brevveksling med Aage Friis fra februar-marts 1947 i anledningen af rup-eleven John Danstrups *Danmarks historia*, der udkom i Malmö i 1946, hvor det som billedtekst til et portræt af Erslev hedder: "Den kritiske forskning, som Erslev efter Paludan-Müller førte frem i dansk historisk forskning, måtte udkæmpe en voldsom strid, inden den slog igennem; formentlig hårdere end i andre fag, fordi der til historieforskningen var knyttet så mange bisynspunkter af national, religiøs og politisk art. Den idealistisk-romantiske historieskrivning

og –forskning var fast forankret og måtte først vige omkring det tidspunkt, da anden verdenskrig brød ud”(s. 210). Denne karakteristik af dansk historieforskning er tydeligvis et ekko af Arups tidligere citerede artikel *Historie ved Københavns Universitet* fra 1937. Dette foranledigede Aage Friis, Ellen Jørgensen, Mackeprang, Th.A. Müller og Poul Nørlund til at koncipere en ansøgning til Carlsbergfondet til finansiering af en udgave af artikler om Erslev, nogle af Erslevs egne artikler og hans vigtigste breve. Da *Kr. Erslev: Historiske Afhandlinger* udgivet af Den danske historiske Forening ved Ellen Jørgensen, Mackeprang og Nørlund forelå allerede i 1937, var det en ny udgivelse kredsen havde i tankerne. Af flere breve udsendt indenfor 14 dage i marts 1947 fremgår det, at Friis ikke vil have Arups nekrolog med, og at han har forsøgt at få nogen til at skrive et værk om Erslev, men at ingen ”af den ældre Kreds” har meldt sig, men d. 31. marts meddeler, at Poul Nørlund har indvilliget i at udarbejde en skildring af Erslevs personlighed, forskning og administrative indsats, derfor vil man opgive udgivelsen. Åbenbart blev dette ikke til noget, i hvert fald foreligger der ikke noget trykt fra Nørlunds side, men det er tydeligt, at det er Arups stempling af sine samtidige kolleger som konservative og nationalromantiske, mens han alene fører Erslevs kritiske forskning videre, der har fået kredsen til at reagere.

Erslevs fornemste elev

At Arup var Erslevs fornemste elev, er en opfattelse, Arup meget tidligt giver udtryk for. Det gør han ved sin tiltrædelsesforelæsning i 1916, hvor han beder tilhørerne om ”at eftertænke hvor gennemgribende en betydning den mand har haft for dansk historisk forskning,

hvis læregerning her ved universitetet jeg har den store ære at skulle optage.” Hvem kommer til at tænke på den apostoliske succession? (s. 241)

Da han ikke bidrager til festskriftet i anledning af Erslevs 75-årsdag i 1927, fordi han var raget uklar med Den danske historiske Forenings bestyrelse, overvejede Arup at overrække Erslev sit eget private festskrift og skrev et udkast til et forord under titlen: *Min kære og store lærer Kristian Erslev*, der om forholdet mellem dem siger at det aldrig havde indebåret, at Erslev blindt roste og Arup blindt beundrede. Ligesom formuleringen i et brev til Anna Hude kort efter Erslevs død, at Erslev så aldeles forskød ham, os er det utrykte forord af faderbinding, som præses konstaterer (s. 445-46 & 457). Arup, der på dette tidspunkt var over 50 år gammel, altså en mand i sin bedste alder, fremtræder her som det forsmåede barn, der angler efter faderens anerkendelse.

Da Arup efter Erslevs død udsendte en ny udgave af *Udvalgte Kildesteder* medtog han flere af sine egne kontroversielle eksempler, fx Davids optegnelser, men ændrede titlen til: *Erslevs Kildesteder til øvelser i historieforskningens teknik. I ny udgave ved Erik Arup*, hvor Erik Arup var i kursiv. Ligesom han i Scandia-artiklen fremhæver sin faglige legitimitet ved at understrege: *Jeg blev efter Erslevs opfordring hans efterfølger.*

Traditionelt beskrives forskellen mellem Erslev og Arup i metodisk henseende i termerne *tysk-kritisk* og *fransk-kritisk skole*. Disse betegnelser går tilbage til Arups artikel *Danmarks krise 1863* trykt i Scandia 1930, hvor Arup i polemikken mod Friis om Davids optegnelser bruger begreberne til at karakterisere henholdsvis Friis' position og sin egen, men denne modstilling kan findes i *Historie ved Københavns Universitet*, hvor Erslevs kritiske forskning

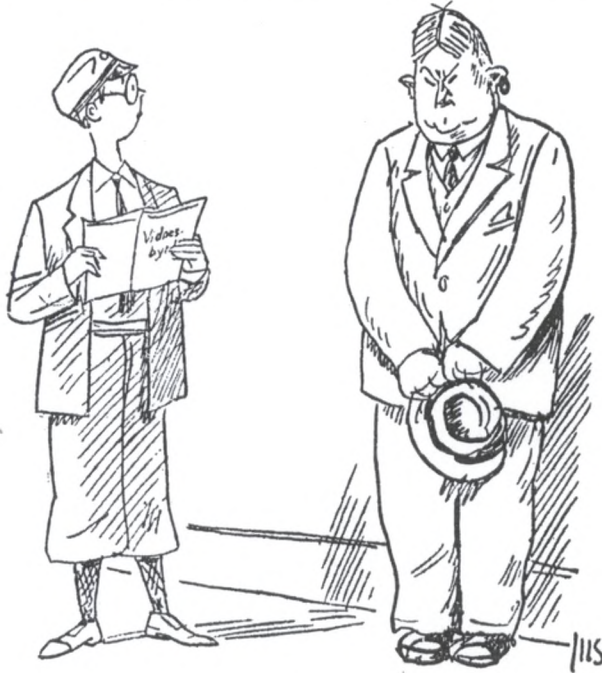
stilles op over for Arups egen (Arup, *Udvalgte afhandlinger og anmeldelser* II, s. 291-92 & 354-55). Hovedemnet for den tysk-kritiske skole, som Erslev havde lært at kende under sit studieophold i Berlin i 1878-79, var ifølge Arup udredningen af forholdet mellem beretningerne indbyrdes, mens den fransk-kritiske skole, hvor Arup henviser til Langlois og Seignobos' lærebog fra 1898 *Introduction aux Etudes Historique*, lægger større vægt på af kilderne, særligt de historiske levn, at udsondre sikre kendsgerninger ud fra hvilken historikeren danner sig sin opfattelse. Denne fremstilling af forskellen mellem Erslev og Arup, indebærer to grundlæggende forudsætninger, som også kommer til udtryk i den foreliggende afhandling. For det første er det opfattelsen af *Erlevs kildekritik* som en fast og veldefineret størrelse, samtidig med at det for det andet også ligger heri, at Arups metode opfattes som en videreudvikling af Erslevs.

Her er der imidlertid grund til at gøre opmærksom på noget, præses ikke har inddraget i sin afhandling; det forhold, at Arup klart tog afstand fra den vigtigste nyskabelse i *Historisk Teknik*, der udkom første gang i 1911, nemlig opgivelsen af at skelne mellem to typer kilder, levn og beretninger, til fordel for en skelnen mellem to sluttemåder, hhv. Slutning fra Frembringelse og Slutning fra Beretning (nekrologen over Erslev, Arup. *Udvalgte afh.* s. 471). I 2. udgaven af *Historisk Teknik* fra 1926 har Erslev ydermere som det vigtigste nye i afsnittet *Fortolkningen* opgivet tanken om, at en udtalelse har et objektivt indhold, uanset hvad mening ophavsmanden har haft. I stedet lægger han vægten på, at modtagerens udlægning af det sagte spiller en afgørende rolle. I det hele taget lægger Erslev større vægt på, at der nødvendigvis må være forskellige fortolkninger af historien afhængigt af

historikernes grundopfattelse, som han allerede havde været inde på i sit skrift *Historieskrivning*, og som han så vidt jeg kan se tager den fulde konsekvens af i sin anmeldelse af bind 1 af Arups *Danmarks historie*, idet han understreger, at der er tale om Arups fortolkning af Danmarkshistorien: "det er et klart Skrift, der viser, hvorledes Udviklingsgangen i Danmarks Historie tegner sig for en højt-begavet Historiker, der med grundigt Studium forener stor Evne til at forstaa Sammenhæng" (Kr. Erslev: *Arups Danmarks Historie*. Politiken 15.9.1925). Jeg har en idé om at på trods af de rosede ord, var den voldsomme understregning af, at der er tale om Arups opfattelse af Danmarks historie, en skuffelse for Arup, fordi han opfattede sin syntese som den rigtige, hvilket også medfører, at Arup var langt mere afvisende over for opfattelser, der adskilte sig fra hans egen; de var simpelthen forkerte. En tro på historievidenskabens muligheder for at nå frem til de s.k. *rigtige resultater* som Erslev tidligere havde haft, men som han på dette tidspunkt havde opgivet. (eks. *Det stockholmske Blodbad* og *C. Paludan-Müllers Opfattelse deraf og Historie* i Salmonsen fra 1898 med klare referencer til Langlois og Seignobos).

Jeg mener, at det traditionelle billede af Erslev som et køligt forstandsmenneske i virkeligheden også er en reproduktion af Arups opfattelse af ham; karakteriseret som kølig, fordi Arup følte sig forstødt, som det også fremgår af nekrologen over Erslev, hvor det hedder at Erslev skænkede sin interesse til den kreds af hans første elever, der sluttede stedse fastere op om ham – og dermed udelukkede Arup (Arup. *Udvalgte afh.* s. 481). Man kunne tilføje, at sammenlignet med de nærmest vulkanske eruptioner af temperament, der kendetegnede Arup, kommer de fleste almindelige, for ikke at sige normale, mennesker til at

DAGENS BØRN



Studenterne klager over, at Prof. Erik Arup forsømmer sine Forelæsnings-

Erik Arup hjem er kommen
fra sit Universitet.
Han en Bog har skjult i Lommen,
den har Sønnen ikke set,
derfor gaar han rundt og skuler,
intet Steds han finder Ro.
Han sin Karakterbog skjuler.
Den er nemlig ikke go'.

Man ved Lommen ser ham famle,
han er ræd, den arme Fyr.
Sønnen siger: Naa, du Gamle,
lad mig se dit Vidnesbyrd!
Skynd dig! Blir det snart til no'et!
Frem med Bogen, skynd dig lidt!
Har et Maadeligt du faaet?
spørger Sønnen, barsk og vredt.

Naa! Se, se! Det maa jeg sige!
Dvask og doven. Det var smukt!
Uden Energi tillige.
Sikke Udtryk der er brugt.
Passer ikke sine Sager!
Erik, jeg forfærdes maa!
Du herefterdags behager
nok at passe bedre paa!

Hvis du ikke ta'r dig sammen,
maa du gaa en anden Vej.
Du maa huske paa, at Skammen
falder paa din Søn, paa mig.
Og hvis ikke bedre er de
næste Vidnesbyrd, du har,
er du ikke mere værdig
til at kaldes for min Far.

Ærbødigst.

Viggo Barfoed, alias Ærbødigst, skrev gennem mange år sine rimede kommentarer til dagens begivenheder i Berlingske Tidende. Her drejer det sig om Arups påståede forsømmelser af sine forelæsnings, illustreret af Jensenius.

fremstå som et isbjerg af kølighed. Også tanken om, at Erslevs skelnen mellem historieforskning og historieskrivning i skriftet *Historieskrivning* fra 1911 var et udslag af utilfredshed med hans egne manglende evner som historieskriver, går tilbage til Arups nekrolog, hvor Erslevs historieskrivning karakteriseres som traditionel, og dette forklares med, at når Erslev skulle behandle større tidsrum, var han præget af en fantasiløshed, der stod i skarp kontrast til friskheden i hans kildekritiske undersøgelser (Ibid. s. 479). Her kan det anføres, at Arup ikke forstod den filosofiske baggrund for den udvikling i Erslevs opfattelse af fagets teori, der i 1911 kom til udtryk i *Historisk Teknik* og *Historieskrivning*, fordi de teoretiske problemer, Erslev her tumlede med, simpelthen ikke interesserede Arup. Der kan derimod være grund til at give Arup ret i, at Erslevs historieskrivning kan karakteriseres som traditionel i den forstand, at Erslev fastholdt staternes historie og den politiske historie som det centrale i fremstillingen, og at han derved stod i modsætning til Arup, men at dette skulle være udtryk for en personlig brist, er der ingen indikation af. Erslev havde bare en anden opfattelse af, hvordan stoffet skulle disponeres, og hvilke forhold der skulle fremhæves, end den Arup lagde til grund for sin Danmarkshistorie, som Erslev helt tydeligt var opmærksom på i sin anmeldelse af dette værks første bind (jf. citatet oven for). Når Leo Tandrup's stort anlagte biografi om Erslev er bygget op på modsætningen mellem det kølige forstandsmenneske (han var kølig over for Arup) og den frustrerede historieskriver, der var bevidst om sin egen mangel på fantasi og derfor opgav sit professorat til fordel for stillingen som Rigsarkivar (han havde en anden opfattelse af fremstillingen end Arup), så er der tale om en reproduktion af de grundlæggende syns-

punkter, Arup gav udtryk for i nekrologen over Erslev (Leo Tandrup: *Ravn. Kristian Erslev. Menneske. Historieforsker. Historieskriver*, Kbh. 1979).

Heller ikke Thyge Svenstrup har kunnet frigøre sig fra Arups opfattelse. Det løfte forfatteren afgiver i indledningen om at forholde sig kritisk til sin hovedperson (s. 19), bliver således indfriet ved nærmest skånselsløst at udlevere Arups personlige fejl og mangler, samtidig med at han reproducerer Arups opfattelse af den historiografiske udvikling. Ja, han går endda det skridt videre, at han opfatter den radikale historikertradition som identisk med Arup. (M.h.t. det forhold, at det således kan konstateres, at det er Arups opfattelse af udviklingen i dansk historieforskning, der har sejret se *Inga Floto: Myten om Arup – i anledning af en disputats*, Historisk Tidsskrift bind 106, hvor forfatteren påviser, hvordan Arups efterfølger Aksel E. Christensen har accepteret og videregivet dennes selvopfattelse)

Arups metode

Det sidste punkt jeg vil tage op er Arups metode, som jeg synes at præses kunne have stillet mere skarpt på. Karsten Thorborg refererer i sine *Arbejdspapirer til historisk metode* Aksel E. Christensen for at have fortalt, at der i Arups arkiv findes notater fra hans læsning: de indeholder ingen referater af andre historikeres helhedsopfattelser, han har kun hæftet sig ved de meddelte kendsgerninger. Forståelsen af disse forbeholdt han sig selv (s. 45). Det er klart, at dette udsagn på anden hånd ikke kan bruges til at karakterisere Arups arbejdsmetode, og det lyder måske lidt som en parallel til Knagsteds hobby i Gustav Wieses *Livsens ondskab*, idet han jo samlede på kommaer i de bøger han læste, men det

havde unægtelig været interessant, hvis præses med adgang til arkivet havde sat sig for mere detaljeret at undersøge, om udsagnet virkelig er dækkende for Arups metode, idet Aksel E. Christensen også i indledningen til det posthumt udgivne bind 3 af Arups Danmarks Historie, siger, at man i arkivmaterialet kan følge Arups arbejde med fremstillingen (s. 265).

Nogle vil måske fremhæve, at præses over længere stræk fortæller om Arup, dels ved at referere hvad tidligere forskere er nået frem til, dels ved at citere og gengive det omfattende brevmateriale, som det er præses fortjeneste at have udnyttet, til en minutøs skildring af de mange dramatiske episoder i Arups liv. Men der bliver taget klart stilling, når præses konkluderer: "*Kendsgerninger består, fortolkninger forgår*" (s. 674). Der er her tale om et empiristisk credo, der grangiveligt lyder som om, det er Arup, der taler gennem præses' mund, men hvad bygger denne konklusion på?

Hvis vi ser på resultaterne af Arups forskning, hans teser, er der tale om fortolkninger, som i hvert fald i dag ikke vurderes at have kendsgerningens karakter:

Hjulplovstesen. Arups idé om at de danske landsbyers grundlæggelse skyldtes indførelsen af hjulploven, der medførte den organisation af driften, som er karakteristisk for landsbyfællesskabet (Danmarks Historie Bd. I s. 65f). Teorien byggede på den forudsætning at de ældste rester af hjulplove kunne dateres til perioden omkring 400-500 e.v.t., mens senere undersøgelser har vist at hjulploven først blev introduceret omkring 1100.

Kirkens primat over kongemagten i dansk middelalder. Arups teori om at kongemagtens etablering under Svend Estridsen (Svend 2.) skyldes, at denne konge var forstandig nok til at søge støt-

te hos den danske kirke, der allerede var en uafhængig, det hele rige omspændende organisation, mens Svend kun var en skånsk godsejer med kongenavn (Ibid. s. 170). Nyere forskning afviser denne teori og lægger i stedet til grund, at selv om de to magter, konge og kirke, nok kunne støtte hinanden, er det en forudsætning for indførelsen af kristendommen, at der var en stærk kongemagt som formåede at beskytte kirken og dens ejendom. I denne forbindelse henvises der til Venderne, hvor kristendommen ikke kunne indføres, fordi der her endnu var tale om et stamme- og høvdingesamfund uden en central kongemagt.

Kanslerne som de egentligt regerende, ikke kongerne. Arups antagelse om at de egentligt styrende i riget, der hvor kilderne giver os mulighed for at vide noget derom, var kongens kansler, ikke kongen selv. Derfor inddelte Arup sin Danmarkshistorie efter disses "regeringer": Bisp Niels af Viborgs regering, Niels Jydes regering etc. (Ibid. s. 296f og 317f). Denne teori blev allerede anfægtet i anmeldelserne af Arups værk, bl.a. af Erslev, og den er da også blevet afvist af eftertidens forskning.

Overgangen fra selveje til fæste i højmiddelalderen (som det retfærdigvis må siges, at han havde fra bl.a. Allen). Idéen om at det danske samfund i vikingetid og tidlig middelalder var præget af stor lighed, således at der i landsbyfællesskabet ikke blev gjort forskel på fæstere og selvejerbønder, men at disse sidstes antal senere gik stærkt tilbage, fordi bønderne i de urolige tider efter 1241 søgte beskyttelse under godsejerne og dermed opgav selvejet og blev fæstere (*Danmarks Historie* Bd. IIA s. 118f). Nyere forskning har påvist, at der snarere er tale om en udvikling, hvor stærk ulighed – store brydegårde med en arbejdskraft af afhængige gårdsæder med meget små jordlodder og omfattende arbejdsforplig-

telser på hovdgårdsjorden - blev efterfulgt af en vis udjævning af uligheden, idet brydegårdene og gårdsædebrugene blev erstattet af en mere ensartet masse af fæstegårde.

Faren for en nationalliberal revolution i København i 1863. Teorien om at C.N. Davids optegnelser fra december 1863 om hans rolle i Christian IX's tiltræden og forelæggelsen af Novemberforfatningen var udfærdiget p.g.a. af frygten for en nationalliberal revolution i København, der ville afsætte kongen og drage hans konservative støtter til ansvar for deres handlinger. Derfor havde Davids senere optegnelser fra 1874 om begivenhederne i 1863 større kildeværdi end de samtidige optegnelser. Den senere forskning har nok givet Arup ret i, at 1863-beretningens kronologi ikke lader sig opretholde, men den har ikke kunnet

følge ham i at en truende nationalliberal revolution skulle have været Davids motiv, ligesom der er enighed om at de senere optegnelser lider af større fejl og mangler end Arup ville være ved. (David og Hall, *Krisen i Danmarks Historie 1863*, *Scandia* I, 1928 og *Danmarks krise 1863*, *Scandia* III, 1930).

Med præses' lovprisning af den stærke tradition for empirisme og positivisme i dansk historievitenskabelig metode, vil jeg slutte af med at konstatere, at selv om præses måske ikke i afhandlingen har demonstreret, at han, som Erik Stig Jørgensen har sagt om Aage Friis, *erkender ved begejstringens medium*, er afhandlingen et vidnesbyrd om en ikke ubetydelig evne til at indleve sig i og stille sig solidarisk med sit forskningsobjekt, selv om der ikke er tale om en ukritisk solidaritet.